

Tekst og foto: Inger Smedsrud

Lærer å dreie rokk

Det er ikke mange som tilvirker nye norske rokker i dag. De fleste som kjøper seg ny rokk kjøper et utenlandsk produkt. Med ny tilvekst i denne delen av tredreierfaget kan det bli en endring på dette - om kundene vil.

Interessen for spinning har hatt et oppsving de seinere årene. Det kan tenkes at det også kunne bli større interesse for norske rokker. Norsk håndverksinstitutt er godt fornøyd med å ha fått til et opplæringsprosjekt med tradisjonsbærer Jørgen Bleken og fagperson Bjørn-Gunnar Eliassen. Jørgen Bleken tok svennebrev som tredreier i 1999. Svenneprøven dreide seg om nettopp rokkehjul. Bjørn-Gunnar Eliassen er møbelsnekker med sterk interesse for dreining.

En rokk består av mange deler og det er viktig å dreie nøyaktig for å få delene til å passe sammen.

Skyvelære brukes for å få deler i samme dimensjon.

Her dreies støttene som navet skal kobles til.

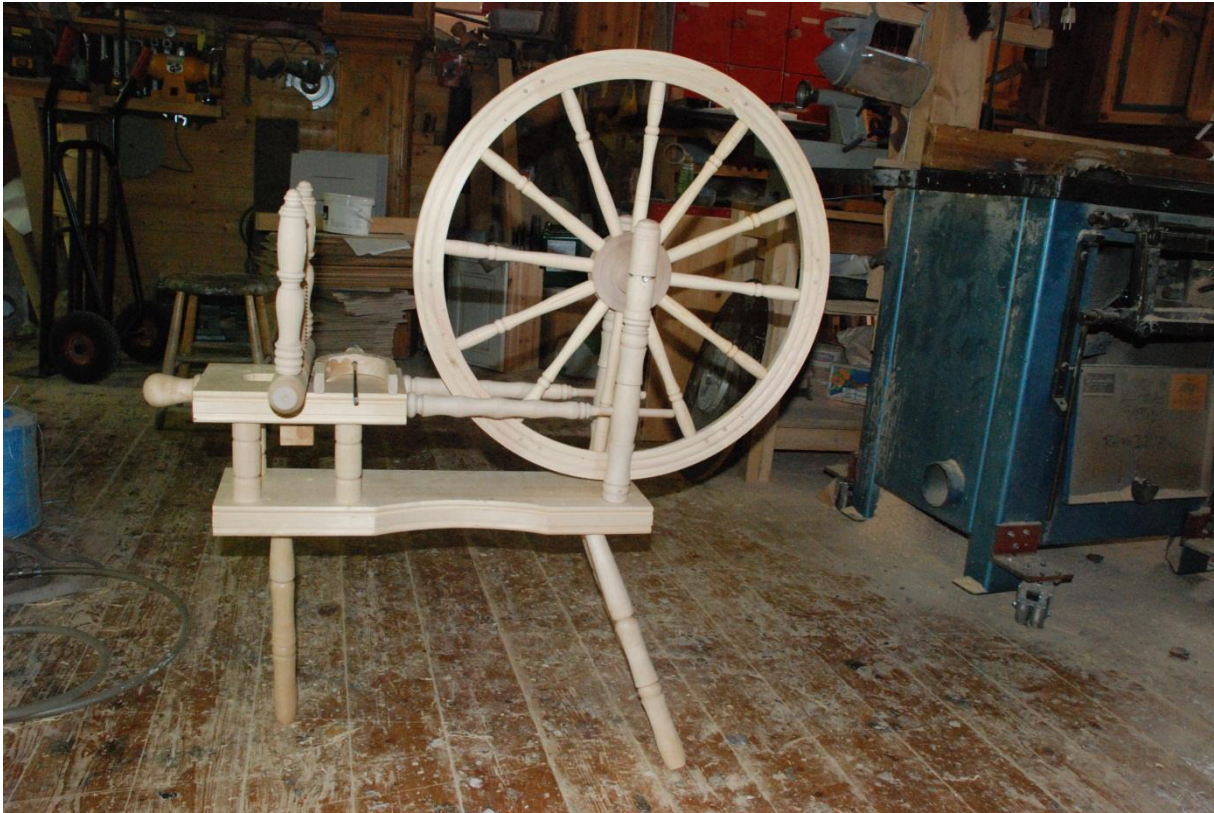

Bjørn-Gunnar Eliassen dreier felg til rokkehjulet.

Tredreier Bleken dreier vingen utvendig.

Jomfru og dronning som vingen med snelle skal kobles til står i et tverrtre. Dette kan flyttes fram eller tilbake på brystet ved hjelp av rokkeskruen alt etter om spinneren ønsker å slakke eller stramme rokkesnora.

Så langt kom vi i løpet av første samling. Det mangler en del, men rokken tar form.

På neste samling skal Bleken og Eliassen lage tråbrett eller pedal med tilhørende deler til å drive hjulet. De skal også dreie sneller. Med ferdig vinge og tråd på hjulet er det klart for spinning.

Deler til felg og nav. Modell for nav i midten.

Det bores hull i navet til spiler.

Her brukes gjengesnitt for å lage skrue.

Rokkedreing del to

Andre samling i rokkemakerprosjektet fant sted i juli 2015. Arbeidsmålet for de to prosjektdagene var å ferdigstille den nye rokken og deretter arbeide med gamle rokker som trengte reparasjon.

Veiv innerst og tein ytterst. Teinen skal gjenges slik at trinsa kan skrus inntil snella.

Vinge med tein, påsatt kroker, trinse og snelle ble laget ferdig. Trinsen er viktig for å få en velfungerende rokk. Størrelsesforholdet mellom hjul og trinse bestemmer utvekslingen. Er hjulet ti ganger så stort som trinsa, blir utvekslingen 1:10. For å få tråden til å rulle inn på snella, må spole og vinge gå i ulik fart. Utvekslingen bestemmer hvor mye tvinn man får på tråden hver gang man trækker på pedalen.

Trinsen dreies. Den ene delen av snora skal gå i spor på trinsen.

Veivstanga ble først dreid, deretter saget av med båndsg i den ene enden, slik at hull for sveiva, som går gjennom hjulstendere og nav, kunne lages. Veivstanga ble festet til pinnen under pedalen med en vridd bit av skinn. I denne pinnen var det også skjært ut en passende bit for å felle pedalen inn i sporet.

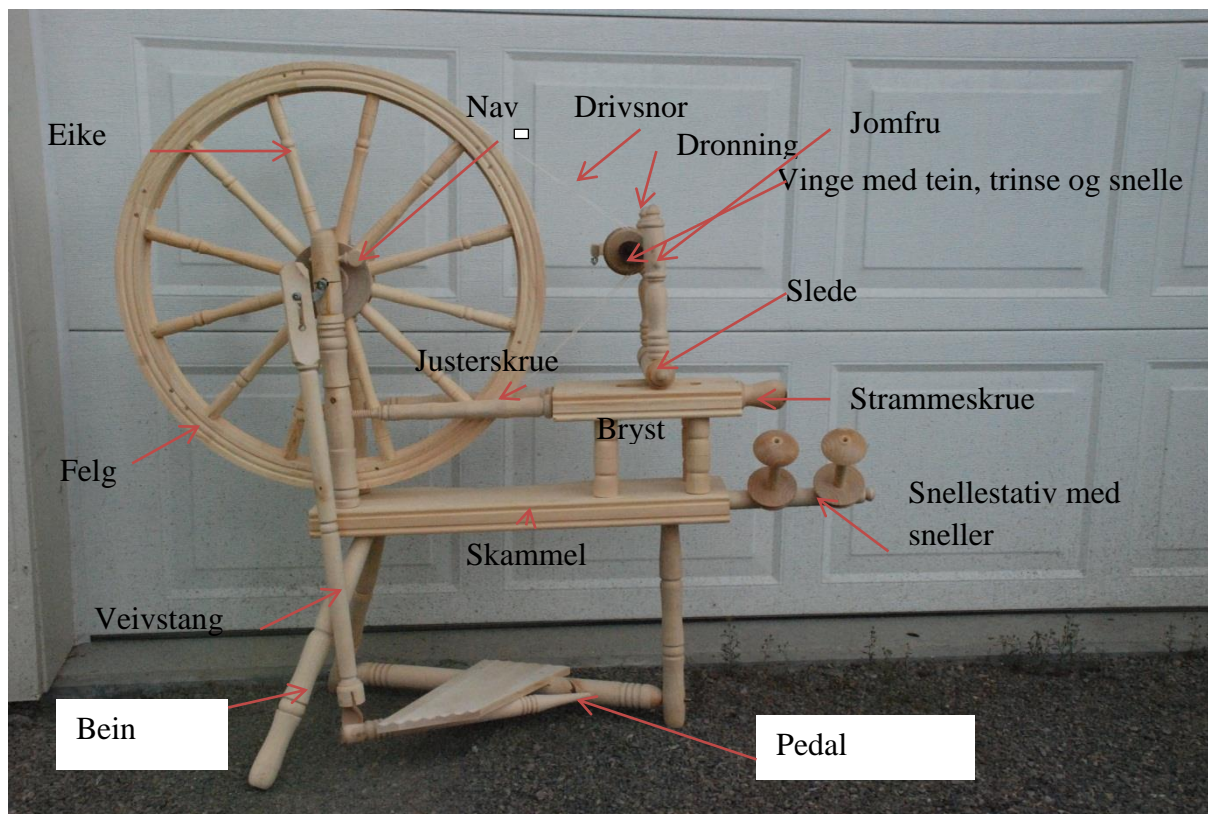
Eliassen dreier snelle. Denne er limt sammen av tre deler for å spare materialer.

En stiv lærbit med hull til tein festes til jomfru (og dronning) for å holde vingen med trinse og snelle.

Bleken sikrer eikene med tynne treplugger. Eikene er satt inntil en fals eller kant i felgen og hindres i å komme ut av posisjon ved at det bores et lite hull i eiken og inn i felgen som deretter plugges.

Ferdig rokk. Den består av mer enn hundre deler som skal passe sammen.

Tradisjonelle rokker kan benevnes som spinnerokk, hjulokk eller vingerokk. Rokkemakere kan ha ulike løsninger for å få ulik hastighet på vinge og snelle, men det er uansett snakk om å bremse vingen og la snella snurre i samme hastighet som man trækker.

Det ble brukt bjørk til slidedeler som nav, trinse og sneller. Til resten ble det brukt furu. Den nederste «planken» kalles skammel, mens den vannrette delen som er påsatt slede, justerskrue og strammeskrue (håndtak på enden), kalles bryst. Med justerskrueene kan man justere stillingen på hjulet, slik at snora slakkes eller strammes.

Rokketyper som Bleken har dreid flere titalls utgaver av ligner ganske mye på Anders Wollans (fra Gauldal i Sør-Trøndelag) rokker, men det er stilmessige forskjeller. Antakelig har rokkemakere i stor grad tatt utgangspunkt i rokkemodeller de likte, men gjort egne tilpasninger. Inga Wollan (Anders Wollans enke) fortalte meg på Rennebumartnan 16. august 2015 at hennes mann hadde tatt utgangspunkt i «Flekkefjordrokk». Jeg tolket dette som at modellen var laget i Flekkefjord.

Mens det tidligere var vanlig å bruke linsnor som drivsnor, bruker Bleken snor av kunstfiber. Skjøt lages ved hjelp av en fyrstikk eller lighter.

En rokk fra 1874 har fått erstattet ødelagte deler og fått nytt snellestativ.

Siste del av fjerde opplæringsdag ble brukt til restaureringsoppgaver. Vi hadde to gamle rokker til dette formålet. Den ene som var kjøpt inn for å ha et reparasjonsobjekt, ble vurdert til å være i såpass dårlig stand at det ikke var regningssvarende å sette den i stand. En rokk datert 1874 ble imidlertid tatt fra hverandre og reparert. Eliasen lagde ny veivstang og dreide nye låsepinner til hjulstenderne. Han laget også et snellestativ for å bedre ta vare på ekstra sneller.

Det er selvsagt viktig at den nye rokkemakeren tar seg tid til å prøve å lage en rokk på egenhånd. Han fikk låne med seg rokken fra opplæringsprosjektet for å ha en modell å arbeide ut fra.